

GEM (GLOBAL ENTREPRENEURSHIP MONITOR) U BiH

Prof.dr. Bahrija Umihanić

e-mail: bahrija.umihanic@untz.ba

BiH GEM nacionalni tim

GEM istraživanje u BiH provodi **Centar za razvoj poduzetništva Tuzla.**

S obzirom na značaj ovoga naučno-istraživačkog projekta za zajednicu, podršku Projektu je dao i **Univerzitet u Tuzli.**

Članovi GEM tima Bosne i Hercegovine su :

- **dr. sc. Bahrija Umihanić, voditelj GEM projekta**
- **Slađana Simić, dipl.ecc.**
- **mr. sc. Rasim Tulumović**
- **Boris Ćurković, dipl.ing.**
- **mr. sc. Esmir Spahic**
- **Dr.sc. Senad Fazlović**
- **Mr.sc. Admir Nuković**
- **Mirela Arifović, dipl.ecc.**

Sponzori istraživanja u Bosni i Hercegovini 2008

Centar za razvoj poduzetništva Tuzla

Vlada Tuzlanskog kantona

Općina Tuzla

Vlada Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

Fondacija tuzlanske zajednice

Globalni monitor poduzetništva

- Globalni monitor poduzetništva (GEM) je neprofitni akademski istraživački konzorcijum, čiji je cilj kreiranje visokokvalitetnih međunarodnih istraživačkih podataka o poduzetničkim aktivnostima, lako dostupnih za što širi auditorij.
- GEM je najveća pojedinačna studija poduzetničke aktivnosti u svijetu, koja je nastala uspostavljanjem saradnje između Londonske poslovne škole i Babson koledža, u 1999. godini, sa 10 zemalja..

Godina:	1999.	2000.	2001.	2002.	2006.	2007.	2008.
Broj zemalja	10	21	29	37	42	43	43

U 2008. godini 43 zemlje su participirale u GEM projektu, a njihovi rezultati su analizirani prema zasnovanosti privrednog razvoja:

1. privredni razvoj zasnovan na prirodnim resursima zemlje (*Factor-Driven Economies*) - Angola, Bolivija, **Bosna i Hercegovina***, Kolumbija*, Ekvador*, Egipat, Indija, Iran*

2. privredni razvoj zasnovan na efikasnosti (*Efficiency-Driven Economies*) - Argentina, Brazil, Čile, **Hrvatska****, Dominikanska republika, Mađarska**, Jamajka, Latvija, **Makedonija**, Meksiko, Peru, Rumunija, Rusija, **Srbija**, Južna afrika, Turska, Urugvaj,

3. privredni razvoj zasnovan na inovacijama (*Innovation-Driven Economies*) - Belgija, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Island, Irska, Izrael, Italija, Japan, Republika Koreja, Holandija, Norveška, **Slovenija**, Španija, Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države

GEM istraživanje ima tri osnovna cilja:

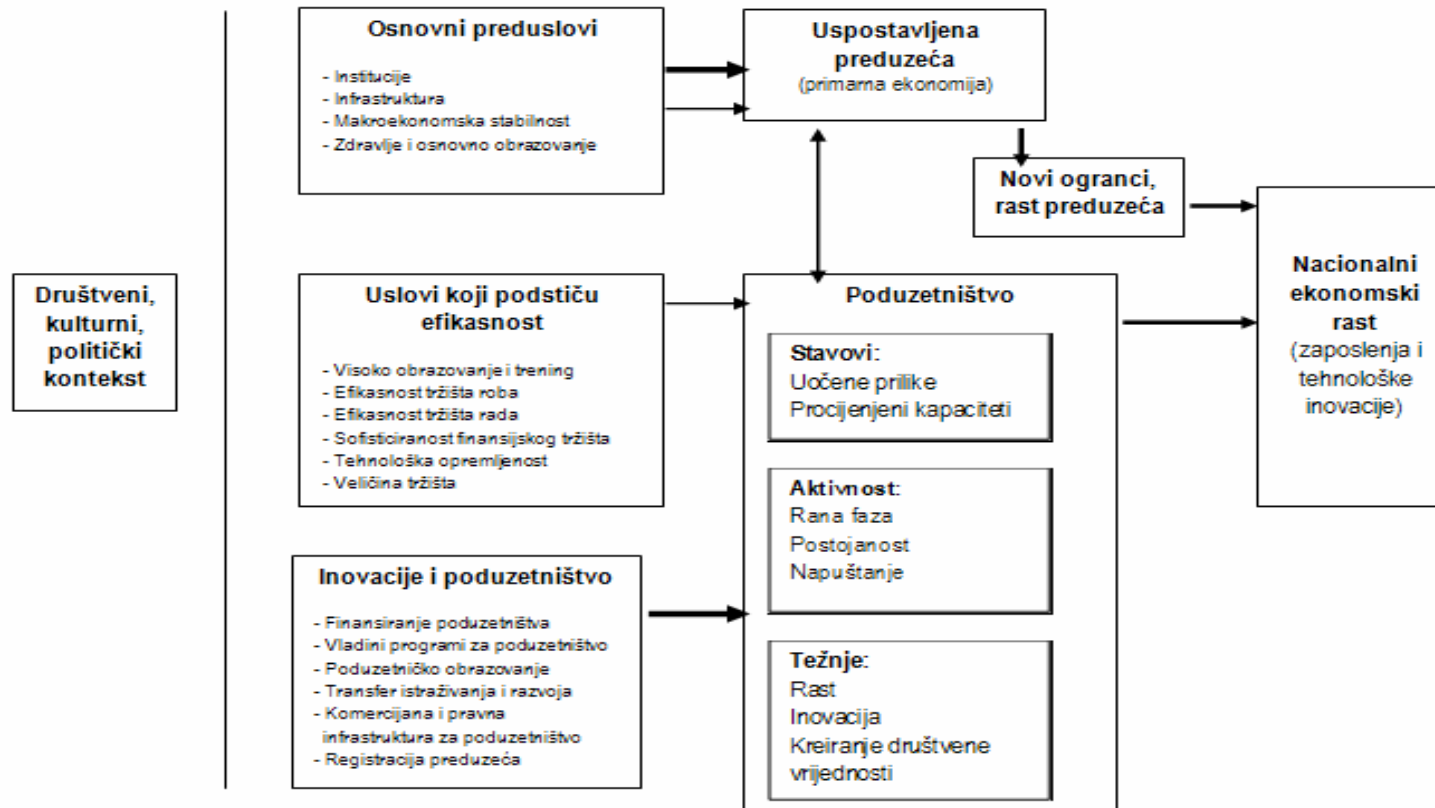
1. mjeriti razlike u nivou rane faze poduzetničkih aktivnosti između zemalja;
2. otkriti faktore koji određuju nivo poduzetničkih aktivnosti;
3. identifikovati politike koje mogu povećati nivo poduzetničkih aktivnosti.

GEM istraživanje se bazira na podacima prikupljenim iz tri izvora:

1. podaci prikupljeni anketiranjem reprezentativnog uzorka odrasle populacije (Adult Population Survey-APS),
2. podaci prikupljeni anketiranjem i intervjuisanjem eksperata iz područja poduzetništva (National Experts Survey-NES) i
3. podaci prikupljeni iz standardiziranih sekundarnih međunarodnih baza podataka.

Posebnost GEM istraživanja 2008

“revidirani GEM Model”

Slika 1. Konceptualni okvir GEM istraživanja

GEM karakteriše integritet i kvalitet istraživanja i dobivenih podataka.

- **dokumentacija istraživanja** za nacionalne timove - od svih nacionalnih timova se zahtijeva da dostave potpune detalje o njihovoj postavci istraživanja, uključujući: broj povratnih poziva, stopu odgovora, ukupnu veličini uzorka i metodologiju istraživanja.
- **Istraživački odbor** - vrši godišnje ocjenjivanje kvaliteta podataka i odgovoran je za monitoring integriteta istraživanja i njegove interpretacije.
- **statistički audit** - koristi se nezavisni statistički konsalting za reviziju procesa prikupljanja podataka.

Stavovi o poduzetništvu, aktivnosti i težnje – APS

- Najznačajniji skup podataka u GEM projektu se dobija anketiranjem odrasle populacije.
- **Svake godine se na slučajnom uzorku odrasle populacije preko 2000** ispitanika, primjenom posebno razvijenog upitnika, prikupljaju podaci u cilju mjerenja poduzetničke aktivnosti na nivou države.
- Način prikupljanja podataka je determinisan uslovima provođenja istraživanja (od ličnog intervjua, poštanske pa do telefonske ankete).
- Nacionalni tim u BiH je za prikupljanje podataka angažirao istraživačku agenciju **PULS d.o.o Sarajevo**.
- Ispitivanje populacije odraslih pruža pregled odnosa odraslih prema poduzetništvu (18-64 godine), te takođe pruža informacije o njihovoj uključenosti u započinjanje biznisa ili vlasništvo nad biznisom.
- Tri su glavna rezultata ispitivanja:
  1. **stavovi o poduzetništvu,**
  2. **poduzetničke aktivnosti i**
  3. **poduzetničke težnje**

Stavovi o poduzetništvu, aktivnosti i težnje – APS

Izjava:	Vidi dobru mogućnost da započne vlastiti posao u slijedećih 6 mjeseci	Strah od neuspjeha će ga spriječiti da pokrene biznis	Lično poznaje nekoga ko je pokrenuo vlastit biznis u zadnje 2 godine	Imaju zahtjevano znanje i vještine da započnu vlastiti biznis	Očekuje da pokrene biznis u slijedeće tri godine
% koji se slažu sa izjavom					
Bosna i Hercegovina	50	26	39	62	25
Hrvatska	53	36	51	56	10
Slovenija	55	33	50	44	7
Srbija	56	28	52	60	31

Stavovi o poduzetništvu i opažanja u Bosni i Hercegovini u odnosu na susjedne države

Poduzetničke aktivnosti - APS

- Jedan od najvažnijih rezultata GEM istraživanja koji nam govori o obimu poduzetničkih aktivnosti je **Indeks ukupne poduzetničke aktivnosti (Total Entrepreneurial Activity - TEA)**.
- **TEA indeks prikazuje broj odraslih lica na 100 stanovnika involviranih u novoosnovanim firmama ili mladim preduzećima ili i jednim i drugim.**

Poduzetničke aktivnosti – APS Rezultati za BiH u 2008. godini

- **TEA08 = 9,02** - indeks ukupne poduzetničke aktivnosti
- **TEA08MAL = 11,7** - indeks poduzetničke aktivnosti muškaraca
- **TEA08FEM = 6,94** - indeks poduzetničke aktivnosti žena

- **TEA08NEC = 3,85** – indeks poduzetnika koji su ušli u poduzetništvo iz “nužde”
- **TEA08OPP = 4,95** – indeks poduzetnika koji su ušli u poduzetništvo iz “prilike”

- **TEA08JOB= 15,33** - indeks koji pokazuje težnju poduzetnika za rastom njihovih biznisa
- **TEA08NPM = 8,49** - indeks koji pokazuje težnju poduzetnika da uvedu novi proizvod i kombinuju ga sa novim tržištem
- **TEA08TEC =2,03** – indeks koji pokazuje broj biznisa u sektoru tehnologije

Poduzetničke aktivnosti - APS

TEA08 Indeks ukupne poduzetničke aktivnosti				TEA08NEC Poduzetnici “nužde” iz		TEA08OPP Poduzetnici “prilike” iz	
BIH	Srbija	Hrvatska	Slovenija	BiH	Slovenija	BiH	Slovenija
9,02	7,6	7,6	6,4	3,85	0,46	4,95	4,24

U odnosu na susjedne zemlje BiH ima najviši nivo poduzetničke aktivnosti prema Total Entrepreneurial Activity (TEA) Indeksu (9,02).

Najvišu stopu poduzetničke aktivnosti u Europi u 2008. godini imao je **Island (10,1)** a najnižu **Belgija (2,9)**.

Odnos između ova indeksa poduzetnika iz “prilike” i poduzetnika iz “nužde” u **Sloveniji je 9:1**, dok je u **Bosni i Hercegovini taj odnos znatno manji 1,3:1** te je očito da su ljudi u Bosni i Hercegovini primorani da uđu u poduzetničku aktivnost zbog potrebe.

Indikatori (%) poduzetničkih aktivnosti za većinu europskih država

	Nastajuća poduzetnička aktivnost	Novi vlasnici biznisa	TEA	Vlasnici biznisa (stabilni)	Ukupna poduzetnička aktivnost	Stopa prekida poslovanja	Broj intervjua anih
<i>Zemlje čiji je privredni razvoj zasnovan na prirodnim resursima</i>							
Bosna i Hercegovina	6.4	2.7	9.0	8.7	17.1	5.0	1,586
<i>Zemlje čiji je privredni razvoj zasnovan na efikasnosti</i>							
Hrvatska	4.9	2.8	7.6	4.8	12.3	2.9	1,696
Mađarska	3.8	2.8	6.6	5.3	11.8	1.1	1,994
Makedonia	7.2	7.7	14.5	11.0	24.8	5.3	1,746
Rumunija	2.5	1.6	4.0	2.1	5.9	2.2	1,667
Rusija	1.7	2.0	3.5	1.1	4.4	1.1	1,660
Srbija	4.0	3.6	7.6	9.3	16.5	3.7	1,813
Turska	3.2	3.0	6.0	4.8	10.7	3.9	2,400
<i>Zemlje čiji je privredni razvoj zasnovan na inovacijama</i>							
Belgija	2.0	0.9	2.9	2.6	5.3	1.5	1,997
Danska	2.3	2.3	4.4	4.4	8.4	1.9	2,012
Finska	4.1	3.3	7.3	9.2	16.0	2.1	2,011
Francuska	3.8	1.9	5.6	2.8	8.2	2.2	1,573
Njemačka	2.4	1.5	3.8	4.0	7.7	1.8	4,751

GEM indeksi težnji (aspiracija) u BiH i susjednim državama - APS

indeks	uzorak	TEA %	TEA08JOB	TEA08NPM	TEA08TEC
država			% of TEA		
Bosna i Hercegovina	1586	9,02	15,33%	8,49%	2,03%
Hrvatska	1696	7,6	19,67%	9,07%	3,14%
Slovenija	3019	6,4	17,33%	28,11%	9,17%
Srbija	1813	7,6	20,24%	12,37%	3,91%
Makedonija	1746	14,5	18,04%	12,95%	4,66%

TEA08JOB= 15,33 - indeks koji pokazuje težnju poduzetnika za rastom njihovih biznisa

TEA08NPM = 8,49 - indeks koji pokazuje težnju poduzetnika da uvedu novi proizvod i kombinuju ga sa novim tržištem

TEA08TEC =2,03 – indeks koji pokazuje broj biznisa u sektoru tehnologije

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

- Ključni faktor za rast i razvoj poduzetničkih aktivnosti je svakako **poduzetničko okruženje**. Od kvaliteta poduzetničkog okruženja ovisi odluka novih poduzetnika da li započeti biznis ili odluka poduzetnika o proširenju postojećeg biznisa.
- U okviru GEM istraživanja posebno je obrađeno i pitanje **kvaliteta poduzetničkog okruženja**.
- Ukupan administrativni i pravni okvir koji kreira uslove za rad poduzetnika i mogućnosti rasta i razvoja poslovanja, sadrži niz različitih utjecajnih faktora, koji u krajnjem utječu na ukupan ekonomski razvoj zemlje.

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

- Eksperti izabrani za intervju u Bosni i Hercegovini su osobe sa iskustvom i javnom reputacijom u svom području djelovanja.
- Uzorak eksperata obuhvatio je **36 eksperata**, po četiri eksperta u svakom području :
  - finansije,
  - politike vlada,
  - vladini programi,
  - obrazovanje i obuka,
  - istraživanje i razvoj,
  - komercijalne usluge i infrastruktura,
  - otvorenost tržišta,
  - pristup fizičkoj infrastrukturi,
  - kulturne i društvene norme

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

- Neki od eksperata koji su ispunili upitnik su:
  - poduzetnici (8),
  - neki su profesionalno vezani za problematiku poduzetništva ili poduzetnika u funkciji savjetnika ili voditelja institucija za podršku poduzetništvu (11),
  - zaposlenici u javnoj upravi (6),
  - profesori (6),
  - bankari (3) i
  - zaposlenici javnih preduzeća (2).
- Intervjuisani stručnjaci su izrazili svoju ocjenu za svaku od navedenih preduslova za razvoj poduzetništva, na skali od 1 do 5.

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

- Iz dobivenih rezultata ocjene poduzetničkog okvira, dobivaju se tri vrste informacija:
  1. **percepcija kvaliteta osnovnih komponenti poduzetničkog okruženja**, pri čemu ocjena iznad tri označava pozitivan stav u odnosu na određenu komponentu (stimulativna komponenta za poduzetništvo), a ocjena ispod 3 označava negativan stav u odnosu na određenu komponentu (nestimulativna komponenta za poduzetničko okruženje);
  2. **razlike u percepciji kvaliteta preduslova za okvir za razvoj poduzetništva u BiH, u odnosu na druge zemlje;**
  3. **razlike u pokazatelju kvaliteta poduzetničkog okruženja u posljednjoj godini u odnosu na prethodnu godinu** (što će se u BiH, moći upoređivati od naredne godine, obzirom da je ovo prvo GEM istraživanje u BiH) .

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

Ocjena poduzetničkih uslova	BiH 2008	Zemlje uključene u GEM projekat 2008.		
		Max. ocjena	Srednja ocje na	Min. ocjena
A: Finansije	2,20	3,09	2,44	1,79
B1: Politike vlada – podrška	1,98	3,43	2,48	1,68
B2: Politike vlada – propisi	1,69	3,19	2,25	1,56
C: Vladini programi	1,86	3,53	2,51	1,63
D1: Obrazovanje i obuka – osnovno i srednjoškolsko obrazovanje	1,97	2,63	2,01	1,31
D2: Obrazovanje i obuka – profesionalno obrazovanje, visokoškolsko obrazovanje	2,36	3,32	2,77	1,79
D3: Obrazovanje i obuka – potreba za vanjskom podrškom prilikom planiranja započinjanja biznisa	4,08	4,47	4,07	3,57
D4: Obrazovanje i obuka – postojanje dovoljno jakih privatnih i/ili javnih centara i agencija koje obezbjeđuju adekvatnu obuku o poduzetništvu	2,72	3,92	2,88	2,06

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

Ocjena poduzetničkih uslova	BiH 2008	Zemlje uključene u GEM projekat 2008.		
		Max. ocjena	Srednja ocjena	Min. ocjena
E: Istraživanje i razvoj	1,81	2,86	2,26	1,65
F: Komercijalne usluge i infrastruktura	2,68	3,58	2,91	2,26
G1: Otvorenost tržišta – Dinamika internog tržišta	3,26	4,40	2,97	2,23
G2: Otvorenost tržišta – Ograničenja internog tržišta	2,05	3,11	2,46	1,94
H: Fizička infrastruktura	3,12	4,30	3,53	2,74
I: Kulturne i društvene norme	2,19	3,91	2,74	2,15
K: Prilike za poduzetništvo	3,23	3,75	3,21	2,57
L: Kapaciteti za pokretanje biznisa	2,05	3,04	2,36	1,63
M: Društveni status poduzetnika	3,16	4,14	3,38	2,68
N: Zaštita intelektualnog vlasništva	1,78	3,85	2,64	1,63
P: Podrška ženama da započnu biznis	2,62	3,82	3,19	2,35
Q: Rast poduzetništva	2,08	4,02	2,84	2,04
R1: Interes za inovacije – vrednovanje inovacija sa stanovišta kompanija	2,55	3,58	3,00	2,52
R1: Interes za inovacije – vrednovanje inovacija sa stanovišta potrošača	3,11	3,98	3,48	2,97

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

Ocjena poduzetničkih uslova	BiH 2008	Zemlje iz bližeg okruženja 2008.		
		Hrvatska	Slovenija	Srbija
A: Finansije	2,20	2,78	2,72	2,71
B1: Politike vlada – podrška	1,98	2,19	2,32	2,40
B2: Politike vlada – propisi	1,69	1,88	2,23	2,39
C: Vladini programi	1,86	2,65	2,69	2,39
D1: Obrazovanje i obuka – osnovno i srednjoškolsko obrazovanje	1,97	2,17	2,42	2,04
D2: Obrazovanje i obuka – profesionalno obrazovanje, visokoškolsko obrazovanje	2,36	2,79	2,97	2,90
D3: Obrazovanje i obuka – potreba za vanjskom podrškom prilikom planiranja započinjanja biznisa	4,08	4,20	3,81	3,86
D4: Obrazovanje i obuka – postojanje dovoljno jakih privatnih i/ili javnih centara i agencija koje obezbjeđuju adekvatnu obuku o poduzetništvu	2,72	3,10	3,49	3,09

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

Ocjena poduzetničkih uslova	BiH 2008	Zemlje iz bližeg okruženja 2008.		
		Hrvatska	Slovenija	Srbija
E: Istraživanje i razvoj	1,81	2,20	2,46	2,24
F: Komercijalne usluge i infrastruktura	2,68	2,74	3,09	2,82
G1: Otvorenost tržišta - Dinamika internog tržišta	3,26	3,87	3,25	3,80
G2: Otvorenost tržišta - Ograničenja internog tržišta	2,05	2,18	2,46	2,16
H: Fizička infrastruktura	3,12	3,77	3,78	3,01
I: Kulturne i društvene norme	2,19	2,29	2,31	2,28
K: Prilike za poduzetništvo	3,23	3,43	3,15	3,01
L: Kapaciteti za pokretanje biznisa	2,05	2,26	2,72	2,20
M: Društveni status poduzetnika	3,16	2,97	2,99	3,59
N: Zaštita intelektualnog vlasništva	1,78	2,66	2,99	2,15
P: Podrška ženama da započnu biznis	2,62	2,83	3,60	3,06
Q: Rast poduzetništva	2,08	2,62	2,81	2,92
R1: Interes za inovacije - vrednovanje inovacija sa stanovišta kompanija	2,55	2,52	2,82	2,71
R1: Interes za inovacije - vrednovanje inovacija sa stanovišta potrošača	3,11	3,40	3,21	3,74

Oznaka pitanja	Tematska cjelina	Prosječna ocjena
E – istraživanje i razvoj		
E01	U BiH, znanja o novoj tehnologiji, znanstvenim dostignućima i ostala znanja se efikasno prenose iz sveučilišnih i istraživačkih centara na nova i rastuća poduzeća.	1,83
E02	U BiH, nova i rastuća poduzeća imaju jednak pristup novoj tehnologiji i istraživanjima kao i velika poduzeća.	2,08
E03	U BiH, nova i rastuća poduzeća si mogu priuštiti najnoviju tehnologiju.	2,03
E04	U BiH, postoji adekvatna financijska potpora vlade koja omogućuje da mala i rastuća poduzeća pribave novu tehnologiju.	1,56
E05	U BiH, znanstvena i tehnološka infrastruktura efikasno podupire stvaranje svjetske klase tehnološki intenzivnih poslovnih pothvata u najmanje jednom području.	1,69
E06	U BiH, postoji adekvatna potpora raspoloživa inženjerima i znanstvenicima kojom se olakšava komercijalizacija njihovih ideja kroz nova i rastuća poduzeća.	1,67

Oznaka pitanja	Tematska cjelina	Prosječna ocjena
Tema N: Intelektualno vlasništvo		
N01	U BiH je zakonodavstvo o zaštiti intelektualnog vlasništva sveobuhvatno.	1,94
N02	U BiH se zakon o zaštiti intelektualnog vlasništva efikasno primjenjuje.	1,69
N03	U BiH nije u visokoj mjeri prisutna ilegalna prodaja “piratskog” softvera, video kazeta, CD-ova, i ostalih proizvoda zaštićenih autorskim pravom ili robnom markom.	1,71
N04	U BiH, nova i rastuća poduzeća mogu biti uvjerena da će njihova prava koji proizlaze iz patenta, autorskog prava ili robne marke, biti poštivana.	1,69
N05	U BiH je široko rasprostranjeno shvaćanje da prava izumitelja koja proizlaze iz njihovih izuma treba poštivati.	1,89
Prosječna ukupna ocjena		1,78

Oznaka pitanja	Tematska cjelina	Prosječna ocjena
Tema Q: Pažnja/pristup visokom rastu		
Q01	U BiH , postoji mnogo inicijativa potpore namijenjenih poduzećima koja imaju velik potencijal rasta.	1,88
Q02	U BiH, oni koji donose i određuju vladine politike svjesni su značaja poduzetničkih inicijativa sa visokim potencijalom rasta.	2,20
Q03	U BiH, djelatnici koji rade u institucijama koje podupiru poduzetničku aktivnost imaju zadovoljavajuće vještine i kompetentnost za potporu brzo rastućih poduzeća.	2,03
Q04	U BiH, pri izboru poduzeća koje će dobiti potporu institucionalne infrastrukture, često se kao kriterij koristi pitanje ima li pothvat potencijal za brzi rast.	2,41
Q05	U BiH je potpora brzom rastu poduzeća, prioritet politike poticanja poduzetničkog ponašanja.	1,89
Prosječna ukupna ocjena		2,08

Oznaka pitanja	Tematska cjelina	Prosječna ocjena
Tema R: Interes za inovacije		
R01	U BiH, poduzeća rado eksperimentiraju sa novim tehnologijama i novim načinima poslovanja.	2,26
R02	U BiH, potrošači vole isprobavati nove proizvode i nove usluge.	3,25
R03	U BiH, poduzeća visoko cijene inovacije.	2,58
R04	U BiH, inovativnost je cijenjena od strane potrošača.	3,06
R05	U BiH, etablirana poduzeća su otvorena prema korištenju novih, poduzetničkih firmi kao dobavljača.	2,83
R06	U BiH, potrošači su otvoreni prema kupovini proizvoda i usluga od novih poduzetničkih firmi.	3,03
Prosječna ukupna ocjena		2,83

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

Šest pitanja za koja su eksperti dali najviše ocjene su sljedeća:

- 4,08 za D07 – poduzetnici općenito trebaju eksternu pomoć prilikom planiranja započinjanja biznisa,
- 3,86 za H03 – novo ili rastuće poduzeće može dobiti dobar pristup sredstvima komunikacije (telefon, internet itd.) u periodu od sedam dana,
- 3,64 za M01 – uspostavljanje novih pothvata smatra se adekvatnim načinom za sticanje bogatstva,
- 3,63 za K02 – postoji mnogo više dobrih prilika za pokretanja novih poduzeća nego ljudi koji su spremni da ih iskoriste,
- 3,51 za F05 – novim i rastućim poduzećima je lako dobiti dobre bankovne usluge (provjera računa, inozemne transakcije, akreditiv i sl.),
- 3,47 za H02 – za nova i rastuća poduzeća nije isuviše skupo dobiti dobar pristup sredstvima komunikacije (telefon, internet itd.)

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

Šest pitanja koja su dobila najniže ocjene su slijedeća:

- 1,33 za B04 – nova poduzeća mogu dobiti većinu potrebnih dozvola u periodu od sedam dana,
- 1,36 za C01 – širok spektar vladinih usluga podrške za nova i rastuća poduzeća može se dobiti putem kontakta sa jednom agencijom,
- 1,53 za B01 – politike vlada (na primjer javne nabavke) konzistentno favoriziraju nova poduzeća,
- 1,56 za E04 – postoje adekvatne vladine subvencije koje su dostupne novim i rastućim poduzećima za uvođenje novih tehnologija,
- 1,6 za B05 – iznos poreza nije teret novim i rastućim poduzećima
- 1,64 za B07 – usklađivanje sa vladinom birokracijom, propisima i uslovima za dobivanje dozvola nije preteško za nova i rastuća poduzeća.

Politike vlada (B pitanja – B1: podrška i B2: propisi) su ocijenjeni kao izuzetno negativni, a Bosna i Hercegovina daleko ispod zadovoljavajućeg nivoa.

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

Nakon odgovaranja na 90 pitanja, intervjuirani eksperti su, također, zamoljeni da navedu **tri ograničavajuća faktora** za razvoj poduzetništva u BiH. Kao najveći ograničavajući faktor za razvoj poduzetništva u BiH eksperti su naveli politike vlada – 27,8 % kao prvi izbor, 22,2% kao drugi te 16,7 kao treći izbor. Ostali navedeni ograničavajući faktori prezentirani su u tabeli.

Ograničavajući faktori	1. izbor	2. izbor	3. izbor
Politički, institucionalni i društveni kontekst	13,9%	8,3%	11,1%
Finansijska podrška	8,3%	16,7%	13,9%
Kapaciteti za poduzetništvo	11,1%	8,3%	11,1%

Poduzetničko okruženje u BiH - (National Experts Survey-NES)

- Eksperti su takođe zamoljeni da navedu tri poticajna faktora za razvoj poduzetništva. Većina njih smatra da su:
  1. komercijalne usluge i infrastruktura prilično razvijene te da predstavljaju najveći poticajni faktor – 16,7% kao prvi izbor, 16,7% kao drugi, i 8,3% kao treći izbor.
  2. Interesantno je navesti da je broj onih koji smatraju kapacitete za poduzetništvo poticajnim faktorom gotovo jednak broju onih koji ih smatraju ograničavajućim faktorom – 13,9% kao prvi izbor, 11,1% kao drugi i 11,1 kao treći izbor.
- Većina eksperata preporučuje unaprijeđenje slijedećeg:
  1. **obrazovanje i obuka** - 27,8% kao prva preporuka, 22,2% kao druga, i 19,4% kao treća,
  2. **politike vlada** – 25% kao prva preporuka, 22,2% kao druga i 16,7% kao treća,

ZANIMLJIVO JE da niti jedan ili pak samo jedan ekspert je preporučio akcije u sljedećim oblastima:

- istraživanje i razvoj,
- kulturne i društvene norme,
- karakteristike radne snage,
- razumijevanje strukture populacije,
- politički, institucionalni i društveni kontekst.

Razmišljanja eksperata o rastu, razvoju i inovacijama

Razmišljanja eksperata o rastu, razvoju i inovacijama su izražena odgovorima na ukupno 22 pitanja, koja su raspoređena u 4 tematske cjeline:

- istraživanje i razvoj (E),
- intelektualno vlasništvo (N),
- pažnja/pristup visokom rastu (Q),
- interes za inovacije (R).

Procenat populacije starosti od 18 - 64 godine koji su pohađali obaveznu ili dobrovoljnu obuku iz oblasti pokretanja biznisa, tokom ili nakon škole, u BiH, Hrvatskoj, Srbiji i Sloveniji

	OBUKA U ŠKOLI <i>DOBRO VOLJNA</i>	OBUKA U ŠKOLI <i>OBAVEZNA</i>	OBUKA U ŠKOLI <i>BILO KOJA</i>	OBUKA NAKON ŠKOLE <i>DOBROVOLJNA</i>	OBUKA NAKON ŠKOLE <i>OBAVEZNA</i>	OBUKA NAKON ŠKOLE <i>BILO KOJA</i>	BILO KOJA OBUKA
Bosna i Hercegovina	12,7	0,8	13,5	8,1	2,5	10,6	19,9
Hrvatska	8,6	11,1	19,7	8,0	7,6	15,6	27,6
Srbija	1,5	1,5	3,0	2,6	4,9	7,6	10,2
Slovenija	13,0	11,3	24,3	10,3	12,3	22,6	35,7

Procenat odraslih od 18-64 godine koji ne vode ili ne pokušavaju da pokrenu vlastiti biznis i njihove percepcije poduzetništva, prema tipu obuke o pokretanju preduzeća u BiH, Hrvatskoj, Srbiji i Sloveniji

	UOČAVAJU DOBRE PRILIKE NA LOKALNOM PODRUČJU U NAREDNIH ŠEST MJESECI			IMAJU VJEŠTINE, ZNANJE I ISKUSTVO ZA POKRETANJE BIZNISA		
	Dobrovoljna obuka	Obavezna obuka	Bez obuke	Dobrovoljna obuka	Obavezna obuka	Bez obuke
Bosna i Hercegovina	57,1	50,0	39,1	81,8	87,5	56,9
Hrvatska	61,3	52,1	35,6	77,4	75,2	48,1
Srbija	73,7	56,4	50,9	84,2	85,7	57,2
Slovenija	53,9	52,9	36,5	73,6	53,8	34,0

HVALA NA PAŽNJI!

Centar za razvoj poduzetništva

BiH GEM nacionalni tim

Trg slobode bb

(zgrada Privredne komore TK)

75000, Tuzla, BiH

Tel/fax: 035 258 436

E-mail: office@cerpod-tuzla.org

www.cerpod-tuzla.org

www.gembih.org

www.gemconsortium.org